

УДК 340. 15; 343. 811

Григор'єв О.М.

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ТА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ (ДО 1917 Р.)

Стаття присвячена історіографії питання формування та розвитку тюремної системи і пенітенціарного законодавства в Україні у дожовтневий 1917 р. період.

Ключові слова: пенітенціарне законодавство, тюремні установи, позбавлення волі, тюремне ув'язнення, пенітенціарна наука (тюрмознавство), кримінальне право, кримінально-виконавче право, кримінальні покарання, тюремне відомство, юридична література, дослідження, законодавчі, відомчі нормативні акти, документальні матеріали.

Однією з малодосліджених проблем кримінально-виконавчого права та історії держави і права України є питання становлення й розвитку вітчизняного пенітенціарного законодавства, а також діяльності тюремних установ та інших місць позбавлення волі в Україні до початку ХХ ст.

Наукова розробка даної проблематики висвітлена у працях, які можна умовно розподілити на три групи.

До першої групи належать роботи дореволюційних російських авторів періоду з кінця ХVІІІ – до початку ХХ ст. Це перший етап в історіографії проблеми, який здійснювали сучасники і перше покоління дослідників.

До другої групи робіт, присвячених вивченню становлення та розвитку вітчизняного пенітенціарного законодавства і тюремної системи, слід віднести дослідження авторів радянського періоду.

І, нарешті, остання третя група – це роботи сучасних українських і російських дослідників пострадянського періоду.

Предметом більш-менш серйозної суспільної уваги і об'єктом наукового вивчення тюремне питання стало в кінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст., у період «просвітницького абсолютизму». Зацікавленість питаннями, пов'язаними з історією становлення тюремної системи та генезисом пенітенціарного законодавства Російської централізованої держави, особливо посилилася протягом здійснення низки радикальних буржуазних реформ другої половини. ХІХ ст., що було зумовлено засудженням представниками широких кіл російської ліберальної інтелігенції станогового підходу та брутальних методів щодо виконання покарання у вигляді позбавлення волі.

Позиції дореволюційних учених щодо мети покарання відображали дві основні теорії: абсолютну та відносну. Абсолютна теорія розглядала покарання як самоціль, незалежно від яких би то не було результатів, які могли бути викликані його вживанням. Покарання повинне розглядатися як щось неминуче, необхідне саме по собі через вимоги вищих законів. Відносна теорія виходила, перш за все, з досягнення шляхом покарання певної мети. Саме покарання, його суть виправдовується виключно цими цілями. Мета покарання, на думку авторів, що представляють цю теорію покарання,

полягає в тому, щоб примусити людей під страхом покарання утриматися від здійснення злочинних діянь.

Першим вітчизняним підручником кримінального права, в якому значне місце відводилося питанням покарання у вигляді позбавлення волі, є робота О. Горегляда «Опыт начертания Российского уголовного права. Часть I. О преступлениях и наказаниях», надрукований в 1815г. [1]. Одним з найвідоміших дослідників права в Лівобережній Україні XVIII – XIX ст. був професор Київського університету О.Кістяківський, який підготував до друку і видав у 1879 р. «Права, по которым судится малороссийский народ» [2] – кодекс права України-Гетьманщини. У праці він детально проаналізував пам'ятники магдебурзького права, висвітлив розвиток, значення та особливості застосування покарання у вигляді тюремного ув'язнення в Україні в XVIII ст. Уваги заслуговує його «Элементарный учебник общего уголовного права: Общая часть» [3], в якому вчений також приділяв увагу питанням позбавлення волі як виду кримінального покарання. Дослідник виявляв економічне підґрунтя появи позбавлення волі як основного покарання. Фундаментальними працями з питань кримінального права України є праці М. Слабченка [4], де він досліджує систему покарань, яка застосовувалася в Україні у XVIII ст.

Пенітенціарним проблемам приділяли увагу провідні фахівці в галузі кримінального права кінця XIX – початку XX ст., зосереджуючись при цьому перш за все на питаннях оптимізації виконання тюремного покарання, визначенні ступеня відповідності чинного законодавства практиці його реалізації. Переважна більшість фахівців наполегливо наголошувала на нагальній необхідності приведення тюремної системи і практики виконання покарання у відповідність з вимогами та положеннями науки кримінального права та пенітенціарії (тюрмознавства). Саме в цій галузі становлять значний інтерес роботи М.Ф. Владимирського-Буданова [5], Н.Д. Сергієвського [6-7], Н.С. Таганцева [8-9], П.І. Ковалевського [10].

Професор Санкт-Петербурзького університету Н.Д. Сергієвський досить вдало дав визначення позбавленню волі як виду кримінального покарання, яке можна повністю використовувати в сучасній теорії кримінального і кримінально-виконавчого права. «Тюремним ув'язненням або позбавленням волі у вузькому значенні називається така форма позбавлення волі, при якій злочинець поміщається в особливу, саме для того призначену установу – у в'язницю – з певним режимом та обов'язковим способом життя» [6, с.163]. У той же час саме Н.Д. Сергієвський одним з перших в російській юридичній літературі виступив з різкою критикою тюремного ув'язнення як основної міри кримінального покарання. Він відмітив, що в'язниця однаково вражає різні категорії злочинців і тому не дотримується принцип відповідності кари з тяжкістю злочину, що вона робить покарання не індивідуальним, а завдає страждань також і родині засудженого. Як й інші дослідники кримінального права і пенітенціарії кінця XIX – початку XX ст. він указував на те, що в'язниці не під силу вирішити завдання виправлення злочинців [6, с.165-166].

Відомий російський дореволюційний дослідник кримінального права професор Н.С.Таганцев, що дотримувався поглядів поміркованого лібералізму, пояснював процес розповсюдження застосування позбавлення волі в системі покарання «загальним розвитком думки» та юридичної науки [8-9]. З інших дореволюційних дослідників

кримінального права і органів державного апарату, які піднімали в своїх роботах дані питання можна назвати К. Загоскіна [11], Ф.Ф. Делпа [12], Н. Варадінова [13-15], Л.С. Білогірць-Котляревського [16], М.Д. Чадова [17].

У другій половині XIX ст. формуються теоретичні засади виконання кримінальних покарань у вигляді позбавлення волі та з'являється нова галузь юридичних знань «тюрмознавство». На думку переважної більшості вітчизняних правознавців вона зародилася, а на початковій стадії розвивалася, як складова частина кримінального права. Ця позиція найпереконливіше аргументована у працях професора С.В. Познишева [18-21], який у 10-х рр. XX ст. стверджував, «що тюрмознавство не складає особливої науки, а є особливим розділом кримінального права». Він одним з перших почав використовувати термін «пенітенціарна наука». Призначення тюрмознавства вченим вбачалося в аналізі пенітенціарного законодавства та тюремної практики, підготовці пропозицій щодо вдосконалення виконання покарання у вигляді позбавлення волі. Для С.В. Познишева поняття «тюремна система» і «спосіб розміщення ув'язнених» були поняттями рівнозначними. Для нього проблема способу розміщення арештантів і була проблемою тюремної системи [19, с. 337].

Фундатором вітчизняної пенітенціарної науки слід вважати професора Петербурзького університету І.Я.Фойницького, який визнавав відносну самостійність цієї науки і розглядав її як особливу галузь політико-правових наук, що засновується на практичному досвіді та спрямована на філософсько-позитивне вирішення проблем каральної системи [22-25]. Його фундаментальна праця «Учение о наказании в связи с тюремведением» [25] і до нині не втратила своєї актуальності в кримінально-виконавчому праві.

Крім І.Фойницького значний внесок у розвиток системи наукових знань в галузі виконання кримінальних покарань вніс також професор Харківського університету Д. Дриль [26-28]. Теоретичні положення про роль державних органів і громадських об'єднань у сфері боротьби та профілактики злочинності неповнолітніх, які знайшли відображення у його статті «Наши исправительно-воспитательные заведения и вопросы исправительного воспитания», надрукованій в «Журнале Министерства юстиции» за 1898 р. [26], на наш погляд, можуть бути використані й адаптовані в сучасних умовах.

Специфіка тюремного законодавства та окремі аспекти функціонування пенітенціарної системи самодержавної Росії аналізувалися відомими дореволюційними фахівцями-тюрмознавцями Ю.В. Александровським [29], О. Альбіцьким та А. Ширгенем [30], С.П. Мокринським [31], М.В. Муравйовим [32-33], В.М. Нікітіним [34], О.В. Пассеком [35], О.О. Піонтковським [36], Д. Тальбергом [37-38], М.А. Філіпповим [39]. Ці дослідники у своїх працях прагнули об'єднати вчення про покарання з практикою діяльності місць ув'язнення, розробити принципи такої діяльності, направити її в русло виправно-виховної дії на осіб, що відбувають покарання. Деякі з цих авторів займали досить високі пости в органах державного апарату самодержавної Росії (зокрема, Н.В. Муравйов в 80 – 90- х рр. XIX ст. був міністром юстиції) і могли впливати на пенітенціарну політику уряду.

Певну цінність для дослідників становлять роботи авторів, які мали багатий досвід практичної роботи в тюремному відомстві. Значний науковий інтерес становлять праці М.М.Галкіна-Враського (першого начальника Головного тюремного управління) [40],

С.К. Гогеля [41-42], Д.В. Країнського [43], Н.Ф. Лучинського (відповідального працівника ГТУ, одного з фундаторів російської пенітенціарної науки та ідеологів тюремної реформи) [44-45], О.П. Саломона (одного з начальників ГТУ) [46], Г.С. Фельдштейна [47], К. Шрейтерфельдта [48]. Роботи цих авторів містять важливі відомості про фактичний стан справ з виконанням покарання у вигляді позбавлення волі й висвітлюють типові проблеми, з якими зіткнулася на практиці адміністрація та персонал тюремних установ; з'ясовують задачі, направлені на модернізацію місць позбавлення волі, а також критичні зауваження на адресу заходів, що проводяться в галузі тюремної політики, хоча переважали точки зору, які виправдовували тюремний порядок.

У радянський період інтерес дослідників до пенітенціарної проблематики не згас. Окремі проблеми становлення та розвитку пенітенціарного законодавства та діяльності тюремних установ розглядалися у спеціальних роботах радянських пенітенціаристів, криміналістів, теоретиків кримінального та кримінально-трудового права. Щоправда, переважна більшість з них були представниками дореволюційної школи: М.М.Гернет [49-52], М.М.Ісаєв [53], С.В.Познишев [20], Є.Г.Ширвінд [54], Б.С.Утевський [55-57] та ін. Вони внесли значний науковий внесок у дослідження даної проблеми. Позиція учених цього напрямку найбільш чітко була висловлена в резолюції I Всесоюзного з'їзду радянських пенітенціарних діячів (жовтень, 1928) – позиції прихильників «неухильного проведення класового ознаку» в формуванні каральної політики в державі [57, с. 7]. Формувалися теоретичні основи і «правова база» під різку критику тюремної політики царського уряду і реальну практику вживання «законних» репресій, що визначили на довгі роки дійсний зміст каральної політики СРСР.

Однак окрім фундаментальній п'ятитомній праці радянського дослідника М.М. Гернета «История царской тюрьмы» [49-52] (перший том якої побачив світ у 1941 р. і перевидавався потім двічі) узагальнюючих, комплексних робіт, присвячених дослідженню пенітенціарної політики царського чину, діяльності тюремних установ у системі державного механізму, їх еволюції і правового положення тоді не існувало. Перший том і більша частина другого тому цієї праці М.М. Гернетом присвячена ранньому періоду історії російських місць ув'язнення, починаючи з 1762 р., частина другого та третій томи містять розлогі матеріал про стан тюремної справи і розвиток пенітенціарного законодавства у пореформену добу, а в четвертому та п'ятому томах аналізується функціонування окремих місць позбавлення волі – Петропавлівській фортеці, Шліссельбурзькій каторжній в'язниці та Орловському централі. Віддаючи данину автору за той величезний фактичний матеріал, який міститься в його праці, необхідно зауважити, що М.М. Гернет вдається до персоніфікації та політизації розгляду специфіки відбування тюремного ув'язнення політичними в'язнями – декабристами, петрашевцями, окремими представниками народовольчеського руху. Формулюючи узагальнення і висновки щодо суті та спрямованості тюремної реформи кінця ХІХ ст., М.М. Гернет виходить з уявлення про те, що реформа сприяла утвердженню свавілля тюремної адміністрації, створенню найсприятливіших умов для захисту інтересів царизму та буржуазії [51, с. 37, 42], разом з тим припинюючи, а часом замовчуючи її прогресивно-демократичний характер.

Починаючи з 30-х і до середини 50-х рр. ХХ ст., особливо в період Великої Вітчизняної війни спостерігалось згортання теоретичних досліджень в галузі кримінальної і виправно-трудової політики і практики. Суттєві зміни соціально-політичного життя Радянської держави, що відбувалися в другій половині 50-х рр. минулого сторіччя, на основі розширення демократичних начал, відновлення гуманістичних принципів і зміцнення законності у сфері виконання кримінальних покарань створило реальні можливості для глибокого дослідження проблем розвитку пенітенціарної теорії і практики дореволюційного періоду. Після багаторічного вимушеного застою з кінця 50-х рр. і протягом 60 – 80-х рр. минулого сторіччя відновили інтенсивні розробки теоретичних проблем виконання позбавлення волі в дореволюційній Україні й Російській державі в цілому такі автори, як З.А.Астемиров [58], Т.У. Воробейкова та А.Б. Дубровіна [59], С.В. Кодан [60], Р.С. Мулукаєв [61], Е.А. Скрипильов [62], Н.А. Стручков [63-64], Ю.М. Ткачевській [63], Т.А. Туманов [65], Б.С. Утевський [55-57]. Значне місце даним проблемам приділили в своїх роботах такі дослідники кримінального права і кримінології, як Л.В. Багрій-Шахматов [66], П.С. Грацианський [67], М.Г. Миненок [68], С.С. Остроумов [69], Б.С. Ошерович [70], І.І. Солодкін [71], Н.Д. Шаргородський [72], а також такі дослідники царського державного апарату, як Н.П.Єрошкін [73-74], Н.Н. Єфремова [75], П.А. Зайончковський [76], В.С. Кульчицький [77-79], Д.І. Шинджикашвілі [80].

На особливу увагу заслуговує дисертаційне дослідження С.Л. Гайдука «Тюремна політика та тюремне законодавство пореформеної Росії» [81], яке базується на різнобічному документальному матеріалі. Однак його автор розглядав процеси реформування пенітенціарного законодавства і тюремних установ в період становлення капіталізму виключно крізь призму класового протистояння, спираючись на праці класиків марксизму-ленінізму та партійні документи.

Окремо необхідно відмітити дисертаційне дослідження доктора юридичних наук В.С. Кульчицького «Політичний апарат колоніального управління Східною Галичиною (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» [77], де автор багато увагу приділяє дослідженню проблем каральної політики Австро-Угорського уряду в Західноукраїнських землях, у тому числі розглядає питання виконання позбавлення волі та особливості функціонування тюремних установ.

Основним недоліком досліджень радянського періоду є розгляд авторами даної проблеми з марксистських позицій і зображення, в наслідок цього, пенітенціарного законодавства і тюремних установ царської Росії як знаряддя захисту класових інтересів дворянства і буржуазії.

Що стосується третьої групи дослідників даної проблеми то необхідно виділити роботи сучасного українського вченого професора О.Н. Ярмиша [82-86], що становлять безпосередній інтерес не тільки для науковців, але й для практичних працівників правоохоронних органів, органів системи виконання покарання, слухачів навчальних закладів. Розглядаючи організаційну побудову, пріоритетні напрямки та специфіку функціонування карального апарату царського чину в Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., О.Н. Ярмиш здійснив також аналіз особливостей діяльності російської пенітенціарної системи, зокрема, місць позбавлення волі цивільного відомства (каторжні в'язниці, виправні будинки, в'язниці та арештні будинки). Автор

вперше подав невідомі архівні матеріали, статистичні дані, що об'єктивно відображують кількісні та якісні зміни в діяльності тюремних установ українських губерній в зазначений період, а також торкнувся правозастосовчого аспекту тюремної реформи.

Певну цінність для дослідження становлять дисертації українських вчених О.П.Неалова «Організаційно-правове забезпечення реалізації тюремної реформи в Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. (за матеріалами українських губерній)» [87], І.В. Іванькова «Тюремні установи в Україні в системі карально-охоронного механізму держави (кінець XIX – середина XX ст.)»[88], В.В.Россіхіна «Пенітенціарна система Російської імперії в XIX – на початку XXст. (на матеріалах українських губерній)»[89] та Григор'єва О.М. «Пенітенціарна теорія та практика в Україні в кінці ХУІІІ – на початку ХХ ст. (на прикладі українських губерній): історико-правове дослідження»[90]. Цінність їх полягає в тому, що вони є комплексними дослідженнями ідеологічних та організаційно-правових засад і правозастосовчої практики пенітенціарної системи в українських губерніях Російської держави в другій половині XIX – першій половині XX ст.

З інших сучасних українських дослідників, які торкнулися в своїх роботах тією або іншою мірою проблем становлення й розвитку кримінально-виконавчого законодавства і пенітенціарної системи в Україні можна назвати дисертаційні дослідження Л.С. Гамбурга [91], Л.В. Городницьку [92-93], С.В. Кудіна [94], І.М. Паньонко [95], Ю.Ф. Соцького [96-97], А.В. Галдікіна [98].

З сучасних російських авторів, що досліджували дані питання, необхідно назвати В.М. Анісімкова [99], П.А. Бондарева [100], Ф. Давидова [101], М.Г. Деткова [102-104], С.В. Жильцова [105], Л.П. Рассказова [106-107], В.А. Сергієвського [108], Н.В. Упорова [100, 109] й ін. Окремої уваги заслуговує опублікована в 1999 р. з нагоди 120-річчя створення Головного тюремного управління праця «Тюрьмы, лагеря и колонии России» під редакцією М.Г. Деткова [104], де дається ґрунтовний історичний огляд діяльності російської пенітенціарної системи.

Помітним явищем в українській кримінально-виконавчій та історико-правовій науці стало видання в 1998 р. «Хрестоматії з історії пенітенціарної системи України», упорядкованої Г.О.Радовим та І.І.Різником, де перший том (частини 1 і 2) присвячений періоду історії з 911 по 1917 рр. [110-111]. Досить значне місце даним проблемам приділяється в підручниках з кримінально-виконавчого права України за редакцією О.М. Джужи, видання 2002 р. [112], та кримінально-виконавчого права Росії за редакцією А.І. Зубкова, видання 1997 р. [113].

З літератури інформаційно-довідкового характеру особливої уваги заслуговує «Систематизированный сборник узаконений и распоряжений по тюремной части», укладений В.М.Коковцевим і С.В. Рухловим у 1890 р. [114]. Мемуарна література виходила переважно від колишніх політичних в'язнів і в незначному обсязі змальовує становище загальнокримінальних в'язниць.

Список використаних джерел та література:

1. Горегляд Осип. Опыт начертания Российского уголовного права. Ч.1. О преступлениях и наказаниях. – СПб., 1815. - 64с.
2. Кистяковский А.Ф. Права по которым судится малороссийский народ. – К., 1879. – 844с.

3. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник общего уголовного права: Общая часть. – К., 1875. - Т.1. – 413с.
4. Слабченко М.Е. Опыты по истории права Малороссии XVII и XVIII вв. – Одесса, 1911. – 292с.
5. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права в Росси. – СПб., 1907. – 697с.
6. Сергиевский Н.Д. Наказание в русском праве XVII века. – СПб., 1887. – 300с.
7. 7.Сергиевский Н.Д. Русское уголовное право: Пособие к лекциям. Часть общая–СПб.,1904. – 420с.
8. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая (лекции). – СПб., 1902. – Т.1. – 815с.
9. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая (лекции). – СПб., 1902. – Т.2. – 1198с.
10. Ковалевский П.И. Борьба с преступностью путем воспитания. – СПб., 1901. – 367с.
11. Загоскин К. Очерки истории смертной казни в России. – Казань, 1892. – 167с.
12. Депп Ф.Ф. О наказаниях, существовавших в России до царя Алексея Михайловича. – СПб.: Тип. Крайя, 1849. – 95с.
13. Варадинов Н. История Министерства внутренних дел. – СПб., 1859. – Ч.2. – Кн.1. – 632с.
14. Варадинов Н. История Министерства внутренних дел. – СПб., 1862. – Ч.3. – Кн.1. – 777с.
15. Варадинов Н. История Министерства внутренних дел. – СПб., 1862. – Ч.3. – Кн.3. – 725с.
16. Билогриц-Котляревский Л.С. Рецензия на сочинение С. Познышева «Основные вопросы учения о наказании». – СПб., 1906. – 36с.
17. Чадов М.Д. Случайный преступник (понятие и репрессивно-предупредительные меры). – Харьков, 1906. – 186с.
18. Познышев С.В. Детская преступность и меры борьбы с нею (из лекций Весеннего семестра 1910 г.). – М., 1911. – 89с.
19. Познышев С.В. Основные начала науки уголовного права. Общая часть. – М., 1912. – 557с.
20. Познышев С.В. Основы пенитенциарной науки. – М., 1923. – 342с.
21. Познышев С.В. Очерки тюрьмоведения. – М., 1913. – 152с.
22. Фойницкий И.Я. Исторический очерк и современное состояние ссылки и тюремного заключения. – СПб., 1878. – 268с.
23. Фойницкий И.Я. Письма из-за границы // Судебный вестник. – 1872. - №144. – С. 89 – 126.
24. Фойницкий И.Я. Русская карательная система // Сборник государственных знаний / Под. ред. В.П. Безобразова. – СПб., 1874. – Т.1. – С. 97 – 144.
25. 25.Фойницкий И.Я. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. – СПб., 1889. – 503с.
26. 26. Дриль Д.А. Наши исправительно-воспитательные заведения и вопросы исправительного воспитания (из «Журнала Министерства юстиции», октябрь 1898). – СПб., 1899. – С. 173 – 193.
27. 27. Дриль Д.А. Ссылка во Франции и России: Из личных наблюдений во время поездки в Новую Каледонию, на о. Сахалин, в Приамурский край и Сибирь. – СПб., 1899. – 174с.
28. 28. Дриль Д.А. Учение о преступности и мерах борьбы с нею. – СПб.: Шиповник, 1912. – 568с.
29. 29. Александровский Ю.В. Положение о воспитательно-исправительных заведениях для несовершеннолетних. – СПб., Изд. ред. Новое законодательство. 1904. – 119с.
30. 30. Альбицкий А., Ширген А. Исправительно-воспитательные заведения для несовершеннолетних преступников и детей, заброшенных в связи с законодательством о принудительном воспитании. – Саратов, 1893. – 302с.
31. 31. Мокринский С.П. Наказание, его цели и предположение. Ч. 1. Общее и специальное предупреждение преступлений. – М., 1902. – 291 с.
32. 32. Муравьев Н.В. Наши тюрьмы и тюремный вопрос 1878 г. // Муравьев Н.В. Из прошлой деятельности: статьи по судебным вопросам. – СПб., 1900. – Т.1. – С.107 – 146.
33. 33. Муравьев Н.В. Организация тюремного труда в России // Журнал Министерства юстиции. – 1904. - №2. – С.678 – 714.
34. 34. Никитин В.М. Тюрьма и ссылка. – СПб., 1880. – 674с.
35. 35. Пасек А.В. Проект о преобразовании тюрем. – СПб., 1867. – 96с.
36. 36. Пионтковский А.А. Дисциплинарные взыскания в карательных учреждениях // Журнал Министерства юстиции. – 1904. - №4. – С. 57 – 101.

37. 37. Тальберг Д. Исторический очерк тюремной реформы и современных европейских тюрем. Сочинение. – К., 1875. – 42с.
38. 38. Тальберг Д. Тюремная литература или тюрьмоведение. – М., 1876. – 64с.
39. 39. Филиппов М.А. История и современное состояние карательных учреждений за границей и в России. (материалы комиссии по тюремному преобразованию). – СПб., 1873. – 188с.
40. 40. Галкин – Врасский М.Н. Материалы к изучению тюремного вопроса. – СПб., 1868. – 174с.
41. 41. Гогель С.К. Вопросы уголовного права, процесса и тюрьмоведения. – СПб., 1906. – 214с.
42. 42. Гогель С.К. Значение тюремного заключения как наказания в прошлое и настоящее время. – СПб., 1904. – 64с.
43. 43. Краинский Д.В. Материалы к исследованию истории русских тюрем в связи с историей учреждения Общества Попечительного о тюрьмах. – Чернигов, 1912. – 133с.
44. Лучинский Н.Ф. Основы тюремного дела. – СПб., 1914. – 214с.
45. Лучинский Н.Ф. Основы тюремного дела. – СПб.: Тюремный вестник, 1904. – 180с.
46. Ссылка в Сибирь / Очерк ее истории и современное положение. – СПб., 1900. – 339с.
47. Фельдштейн Г.С. Патронат. Его необходимость и принципы организации (из журнала «Вестник права», апрель 1900). – СПб., - 56с.
48. Шрейтерфельдт К. Арестантская честь. – СПб., 1903. – 93с.
49. Гернет М.Н. История царской тюрьмы. Изд. 2-е доп. и пересм. – М.: Госюриздат, 1951. Т.1. – 327с.
50. Гернет М.Н. История царской тюрьмы. Изд. 2-е доп. и пересм. – М.: Госюриздат, 1951. Т.2. – 547с.
51. Гернет М.Н. История царской тюрьмы. Изд. 2-е доп. и пересм. – М.: Госюриздат, 1951. Т.3. – 400с.
52. Гернет М.Н. История царской тюрьмы. – М.: Госюриздат, 1962. Т.4. – 302с.
53. Исаев М. Основы пенитенциарной политики. – М., 1927. – 196с.
54. Ширвиндт Е.Г. Утевский Б.С. Советское исправительно-трудовое право. – М.: Госюриздат, 1957. – 241с.
55. Утевский Б.С. История науки уголовного права. – М.: Всесоюзный юрид. заочн. институт, 1948. – 59с.
56. Утевский Б.С. История уголовного права буржуазных государств. – М.: Юрид. литература, 1950. – 423с.
57. Утевский Б.С. Советское исправительно-трудовое право: Учебное пособие. – М.: Госюриздат, 1960. – 278с.
58. Астемиров З.А. Исправительные учреждения в зарубежных странах. Учебное пособие. – Рязань: Рязанская высшая школа МВД СССР, 1972. – 94с.
59. Воробейкова Т.У., Дубровина А.Б. Преобразование административно-полицейского аппарата, суда и тюремной системы России во 2-й пол. XIX века: Учебное пособие. – К.: Киевская высшая школа МВД СССР, 1973. – 63с.
60. Кодан С.В. Сибирская политическая ссылка в карательной системе самодержавия. 1825 – 1861 гг.: Автореф. дисс...канд. юрид. наук. – М.: Московский институт государства и права, 1987. – 15с.
61. Мулукаев Р.С. Полиция и тюремные учреждения дореволюционной России. – М.: Высшая школа МООП СССР, 1964. – 28с.
62. Скрипилев Е.А. Тюремная политика и тюремное законодательство Временного правительства. – М.: Госюриздат, 1968. – 89с.
63. Советское исправительно-трудовое право: Учебник / Под ред. Н.А. Стручкова, Ю.М. Ткачевского. – М.: Юрид. литература, 1983. – 351с.
64. Стручков Н.А. Совесткая исправительно-трудовая политика и ее роль в борьбе с преступностью. – Саратов: Саратовский ун-т, 1970 – 271с.
65. Туманов Т.А. Реакционный характер тюремной политики и тюрьмоведения в капиталистических государствах: Лекция. – М.: Высшая школа МООП РСФСР, 1965. – 32с.
66. Багрий-Шахматов Л.В. Уголовная ответственность и наказание. – Минск: Высшая школа, 1976. – 383с.
67. Грацианский П.С. Политическая и правовая мысль России второй половины XVIII в. – М.: Наука, 1884. – 251с.

68. Миненок М.Г. Наказание в русском уголовном праве. Историко-правовой очерк: Учебное пособие. – Калининград: Калининградский гос. ун-т, 1985. – 79с.
69. Остроумов С.С. Преступность и ее причины в дореволюционной России. – М.: МГУ, 1960. – 198с.
70. Ошерович Б.С. Очерки по истории русской уголовно-правовой мысли (2-пол. ХУІІІ – 1 четв. ХІХ в.) – М.: Юриздат, 1946. – 318с.
71. Солодкин И.И. Очерки по истории русского уголовного права. (1-я четверть ХІХ века). – Л.: Ленинградский гос.ун-т, 1961. – 48с.
72. Шаргородский М.Д. Наказание по уголовному праву эксплуататорского общества. – М.: Юрид. литература, 1957. – 302с.
73. Ерошкин Н.П. История государственных учреждений дореволюционной России. – М.: Высшая школа, 1968. – 348с.
74. Ерошкин Н.П. Крепостническое самодержавие и его политические институты (первая половина ХІХ века). – М.: Мысль, 1981. – 252с.
75. Ефремова Н.Н. Министерство юстиции Российской империи 1802 – 1917 гг. – М.: Наука, 1983. – 149с.
76. Зайончковский П.А. Правительственный аппарат самодержавной России в ХІХ в. – М.: Мысль, 1978. – 286с.
77. Кульчицкий В.С. Політичний апарат колоніального управління східною Галичиною (2-пол. ХІХ – початок ХХ ст.): Дисс...докт. юрид. наук. – Львів: Львівський держ. ун-т, 1969. – 762с.
78. Кульчицкий В.С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.). Конспект лекцій. – Львів: Львівський держ. ун-т, 1965. – 67с.
79. Кульчицкий В.С., Бойко І.Й., Настася І.Ю., Мікула О.І. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини. – Львів: Тріада плюс, 2002. – 88с.
80. Шинджикашвили Д.И. Министерство Внутренних Дел царской России в период империализма. – Омск, 1974. – 198с.
81. Гайдук С.Л. Тюремная политика и тюремное законодательство пореформенной России: Дис...канд. юрид. наук. – М., 1987. -193с.
82. Посохов С.И., Ярмыш А.Н. Губернаторы и генерал-губернаторы. – Харьков: Акта, 1996. – 206с.
83. Рогожин А.И., Ярмыш А.Н. Государство и право России в период становления и развития абсолютизма. (2-я пол. ХУІІ – конец ХУІІІ в.): Учебное пособие. – К.: УМК ВО, 1989. – 80с.
84. Ярмыш А.Н. Карательный аппарат самодержавия на Украине: Дисс...докт. юрид. наук. – Харьков, 1991. – 667с.
85. Ярмиш О.Н. Каральний апарат самодержавства в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.. – Харків: Консул, 2001. – 284с.
86. Ярмыш А.Н. Наблюдать неотступно...Административно-полицейский аппарат и органы политического сыска в Украине в конце ХІХ – начале ХХ века. – К.: Юринформ, 1992. – 187с.
87. Неалов О.П. Організаційно-правове забезпечення реалізації тюремної реформи в Російській імперії в другій пол. ХІХ – на початку ХХ ст. (на матеріалах українських губерній): Дисс...канд. юрид. наук. – Харків, 2003. – 176с.
88. Іваньков І.В. Тюремні установи в Україні в системі карально-охоронного механізму держави (кінець ХІХ – сер. ХХ ст.): Дисс...канд. юрид. наук. – Київ, 2005. – 204с.
89. Россіхін В.В. Пенітенціарна система Російської імперії в ХІХ – на початку ХХ ст. (на матеріалах українських губерній): Дисс...канд. юрид. наук. – Харків, 2005. – 198с.
90. Григор'єв О.М. Пенітенціарна теорія та практика в Російській імперії в кінці ХУІІІ – на початку ХХ ст. (на прикладі українських губерній): історико-правове дослідження: Дисс...канд. юрид. наук. – Київ, 2007. – 208с.
91. Гамбург Л.С. Судебные реформы в Левобережной Украине (Гетманщине) ХУІІІ в.: Дисс...канд. юрид. наук. – Харьков: Национальная юридическая академия Украины, 2000. – 224с.
92. Городницька Л. Кримінальне судочинство на Буковині (1779-1918) // Право України. – 1999. - №12. – С.109-110.
93. Городницька Л.В. Суд и судочинство на Буковині (остання чверть ХУІІІ – початок ХХ ст.): Дисс...канд. іст. наук. – Чернівці: Чернівецький національний ун-т, 2002. – 222с.

94. Кудин С.В. Становлення і розвиток кримінального права України у Х – 1-й пол. ХУІІ ст.: Дисс. канд. юрид. наук. – К.: Київський державний ун-т, 2001. – 203с.
95. Паньонко І. М. Апарат управління Запорізької Січі (сер. ХУІ ст. – 1775 р.): Дисс...канд. юрид. наук. – Львів: Львівський національний ун-т, 2000. – 178с.
96. Соцкий Ю.Ф. Правовое регулирование исполнения уголовного наказания в виде лишения свободы в дореволюционной России: Автореф. дисс...канд. юрид. наук. – Рязань. – 22с.
97. Соцкий Ю. Позбавлення волі в системі кримінальних покарань України (історичний, правовий та соціальний аспект) // Право України. – 2003. - № 9. – С. 118-120.
98. Талдыкин А.В. Административно-полицейский аппарат царизма в Украине в ХVІІІ – первой половине ХІХ вв.: Дисс...канд. юрид. наук. Университет внутренних дел. – Харьков, 2000. – 199с.
99. Анисимков В.М. Антиобщественные традиции, обычаи и нормы поведения осужденных в местах лишения свободы: исторический аспект. – М.: Академия МВД РФ, 1990. – 86с.
100. Упоров И.В., Бондарев П.А. Труд осужденных в монархической России (историко-правовой аспект). – Краснодар.: Краснодарский юрид. институт МВД России, 2001. – 91с.
101. Давыдов Ф. Религиозно-просветительская деятельность в местах лишения свободы // Преступление и наказание. – 2000. - № 7. – С. 34-38.
102. Детков М. Особенности уголовного наказания в России: исторический опыт и современность // Преступление и наказание. – 1995. - № 2. – С. 24-27.
103. Детков М.Г. Научное и организационно-правовое обеспечение исполнения уголовных наказаний в виде лишения свободы в Российском государстве: исторический аспект и современность. – М.: ВНИИ МВД РФ, 1998. – 293с.
104. Детков М.Г. Тюремьы, лагеря и колонии России (к 120-летию Главного тюремного управления России). – М.: Вердикт – 1М., 1999. – 448с.
105. Жильцов С.В. Политические аспекты наказания в уголовной политике Петра I. // Правоведение. – 2001. – № 1. – С. 206-220.
106. Рассказов Л., Упоров Н., Белозеров А. Тюремное заключение в ХVІІІ в. // Преступление и наказание. - № 8. – С. 43-48.
107. Рассказов Л.П., Упоров Н.В. Исправительные арестантские роты гражданского ведомства как вид лишения свободы в российском праве ХІХ в. // Правоведение. – 2000. - № 4. – С. 180-185.
108. Сергиевский В.А. Пенитенциария и изучение преступности в России. // Правоведение. – 1990. - № 5. – С. 50-56.
109. Упоров И. Так начиналось лишение свободы (возникновение наказания в виде тюремного заключения в зарубежной и российской правовой истории) // Преступление и наказание. – 1998. - № 3. – С. 26-31.
110. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України / За ред. Г.О. Радова, І.І. Резника. – К.: РВВ КІВС, 1998. – Т.І. – Ч.1. – 414с.
111. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України / За ред. Г.О. Радова, І.І. Резника. – К.: РВВ КІВС, 1998. – Т.І. – Ч.2. – 402с.
112. Кримінально-виконавче право України: Навчальний посібник / За ред. О.М. Джуки. – К.: Юрінком інтер, 2002. – 446с.
113. Уголовно-исполнительное право России: Учебник / Под. ред. А.И. Зубкова. – М., 1997. – 487с.
114. Коковцев В.Н., Рухлов С.В. Систематический сборник узаконений и распоряжений по тюремной части. – СПб., 1890. – 562с. (18с. прилож.).

Григорьев О.М. Историография развития пенитенциарной системы и законодательства Украины (до 1917 г.).

Статья посвящается историографии вопроса формирования и развития тюремной системы, пенитенциарного законодательства в Украине в дооктябрьский 1917 г. период.

Ключевые слова: пенитенциарное законодательство, тюремные учреждения, лишение свободы, тюремное заключение, пенитенциарная наука, уголовное право, уголовно-

исполнительное право, уголовные наказания, тюремное ведомство, юридическая литература, исследования, законодательные, ведомственные нормативные акты, документальные материалы.

Grigor'ev O.M. The historical search of the problem of development of the penitensiarial system and legislation in Ukraine before 1917.

The article deals with the problems of historical search of formation and development of prison's system, penitensiarial legislation in Ukraine in the period before 1917.

Key words: penitensiarial legislation, prison's bodies, deprivation of freedom, imprisonment, penitensiarial science, criminal law, criminal and executive law, criminal punishment, prison's department, juridical literature, exploration, act of legislation, departmental act, normative act, documentary materials.

Надійшла до редакції 16.03.2009 р.